

Βία, αυτοδικία, εμφύλιοι

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ, Πού μας πάει αυτό το αίμα; (Αναπαραστάσεις αυτοδικίας και βίας στη νέα ελληνική λογοτεχνία), εκδόσεις Πατάκη, σελ. 424

» **Και μόνο** από την επιλογή του τίτλου, που αποτελεί φράση αποσπασμένη από ημερολογιακή εγγραφή του Γιώργου Θεοτοκά (1η Φεβρουαρίου 1944, *Τετράδια Ημερολογίου*, 1939-1953), «όπου συμπυκνώνεται ο σπαραγμός ενός λαού έως τη λήξη του αδελφοφάγου εμφύλιου σπαραγμού», αντιλαμβάνεται κανείς ποιο υπήρξε το κυρίαρχο κίνητρο αυτού του άκρως φιλόδοξου όσο και ενδιαφέροντος εγχειρήματος του Γιάννη Παπακώστα να επισημάνει και να πραγματοποιήσει εμπριθείς προσεγγίσεις και περιδιβάσεις σε έργα, στα οποία θίγεται ποικιλοτρόπως, υπό στενή ή υπό ευρεία έννοια, το ζήτημα της αυτοδικίας σε όλες τις πιθανές

ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ Γ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

εκδοχές του, ξεκινώντας από τη *Φόνισσα* του Παπαδιαμάντη και καταλήγοντας στο *Γκιάκ* του Δημοσθένη Παπαμάρκου. Αντιλαμβάνεται ότι το στοιχείο που πρωτίστως τον συγκίνησε και τον κινητοποίησε -κυρίως συνέβαλε στη διαμόρφωση του κριτηρίου επιλογής των προσεγγιζόμενων έργων- δεν ήταν άλλο από το στοιχείο της ιστορικότητας· ο τρόπος με τον οποίο η λογοτεχνία -κυρίως ο αφηγηματικός λόγος- ανταποκρίθηκε στις ιστορικές και ιδεολογικές -ενίοτε και στενότερα πολιτικές- διακυμάνσεις και κορυφώσεις που γνώρισε ο τόπος σε όλη τη διάρκεια του εικοστού αιώνα (Μικρασιατική Καταστροφή, Κατοχή, Αντίσταση, Εμφύλιος σπαραγμός).

Αποδεδειγμένα βαθύς γνώστης της νέας ελληνικής λογοτεχνίας, ο Γιάννης Παπακώστας, προκειμένου να φωτίσει όσο γίνεται περισσότερες εκδοχές - περιπτώσεις αυτοδικίας -και με δεδομένο ότι τα κίνητρα και οι εκφάνσεις της ποικίλουν κατά περίπτωση, με συνέπεια να μην είναι πάντοτε σαφές το περιεχόμενο του όρου προσβολής- επιλέγει μυθιστορήματα, νουβέλες, διηγήματα, ακόμα και μαρτυρίες στις αφηγηματικές εκτάσεις των οποίων αναπτύσσονται χαρακτηριστικές μορφές αυτοδικίας, σχετιζόμενες με την προσβολή της οικογενειακής τιμής,

Μαρία Πολυζωίδου, Χωρίς τίτλο, 2017, λάδι σε λινό, 40 X 50 εκ., από την έκθεση «Περιστατικό» στη γκαλερί ΑΔ (Παλλάδος 3, Ψυρρή, Αθήνα), μέχρι 31/3

με την απιστία ή το ερωτικό πάθος, με οικονομικά συμφέροντα, με το φαινόμενο της βεντέτας, αλλά, κυρίως, με το φαινόμενο της βίας, όπως αυτή εκδηλώνεται σε περιόδους πολιτικής ανωμαλίας ή σε εμφύλιους σπαραγμούς, «όπου οι αντίπαλοι διεκδικούν το δίκιο για τον εαυτό τους». Με δεδομένο ότι η προσέγγιση των επιμελώς επιλεγμένων έργων πραγματοποιείται σε φιλολογικό και λογοτεχνικό πλαίσιο, εξυπακούεται ότι η αναγκαία συνθήκη της ιστορικότητας θα πρέπει να συνδυάζεται και με τη μυθοπλαστική δεινότητα του δημιουργού τους· με άλλα λόγια με τον τρόπο που ένα περιστατικό ή μια ιστορία αναπλάθεται ώστε να αποκτά και αισθητικό ενδιαφέρον. «Τα διερευνώμενα έργα [εξάλλου] συνοδεύονται και από αντιπροσωπευτικά αποσπάσματα. [...] Οι αναγνώστες άλλωστε δεν είναι υποχρεωμένοι να γνωρί-

ζουν ολόκληρο τον αφηγηματικό λόγο, από τα τέλη του δέκατου ένατου αιώνα, δηλαδή, απ' όπου επιλέγονται σχετικά κείμενα, ως τις μέρες μας», σημειώνει προλογικά ο συγγραφέας.

Τα άτομα, εν προκειμένω, όπως προκύπτει από τα παρατιθέμενα και ερευνώμενα κείμενα, υποπίπτουν στο αδίκημα της αυτοδικίας είτε γιατί αισθάνονται απροστάτευτα από την υφιστάμενη νομοθεσία είτε γιατί ο υπέρογκος εγωκεντρισμός τους δεν τους επιτρέπει τη νηφάλια εκτίμηση και αντιμετώπιση των εκάστοτε περιστατικών και καταστάσεων, οπότε αναγνωρίζουν στον εαυτό τους το δικαίωμα να πάρουν «τον νόμο στα χέρια τους» ή, αλλιώς, την αρμοδιότητα να αποκαταστήσουν μόνα τους την πραγματική ή τη νομιζόμενη αδικία. Ειδικότερες και δραματικότερες περιπτώσεις αυτοδικίας πα-

ρατρώνονται σε σκοτεινές περιόδους πολέμων και εμφύλιων συγκρούσεων (Στρατή Δούκα, *Ιστορία ενός αιχμαλώτου*, Νικηφόρου Βρεττάκου, *Το αγρίμι και Οδύνη*, *Αυτοβιογραφικό χρονικό*, Δημήτρη Χατζή, *Το τέλος της μικρής μας πόλης*, και *Ανυπεράσπιστοι*, και Θανάση Βαλτινού, *Η κάθοδος των εννιά και Ορθοκωστή*), όπου η λογοτεχνία συνυφαίνεται με φλέγοντα, δραματικά ιστορικά γεγονότα, η αφηγηματική εκδοχή των οποίων παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, εξ αιτίας του γεγονότος ότι εμπλέκονται και φλέγοντα, ιδεολογικής φύσεως, ζητήματα. Σ' αυτά είναι που, με την πρόθεση να φωτιστούν σκοτεινές ή αθέατες πλευρές, συχνά ο συγγραφέας καταφεύγει σε παράλληλα χωρία από συναφή έργα της νέας, ακόμη και της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας, καθώς και του δημοτικού τραγουδιού, παραθέτοντας και μαρτυρίες αποσπασμένες από αυτοβιογραφικά χρονικά, για μία πλήρη κάλυψη του θέματός του.

Εν κατακλείδι, το *Πού μας πάει αυτό το αίμα;* είναι μία συνθετική μελέτη· τα επιμέρους κεφάλαια που την απαρτίζουν συμβάλλουν σε μια όσο το δυνατόν πληρέστερη αναπαρασάση της αυτοδικίας σε όλες σχεδόν τις εκφάνσεις της, όπως αυτή προκύπτει σε περισσότερο ή λιγότερο καταξιωμένα έργα της νέας ελληνικής λογοτεχνίας, υπό την προϋπόθεση ότι οι ποικίλες περιπτώσεις αυτοδικίας που αποτελούν τον θεματικό τους πυρήνα μεταπλάθονται δημιουργικά. Εγγύηση, εν προκειμένω, για την πλήρωση αυτής της βασικής προϋπόθεσης, αποτελεί η βαθιά γνώση και η αναγνωστική ευαισθησία του Γιάννη Παπακώστα, που καταφέρνει και δημιουργεί μία τεράστια τοιχογραφία, στις διαστάσεις της οποίας διαδραματίζονται συχνά συγκλονιστικές σκηνές αυτοδικίας και κάθε μορφής βιαιότητες, είτε στον περιορισμένο, ατομικό κόσμο των εκάστοτε πρωταγωνιστών είτε στο ευρύτερο ιστορικό πλαίσιο της νεότερης Ελλάδας, επιστρατεύοντας και εκμεταλλευόμενος, και στη μια και στην άλλη περίπτωση, τις αφηγηματικές του ικανότητες, με συνέπεια τα επιμέρους κεφάλαια της ανά χειρας μελέτης, να διαβάζονται σαν τμήματα ενός ενιαίου, άλλοτε ακραιφνώς ιστορικού και άλλοτε με ιστορικό ή κοινωνικό υπόβαθρο αφηγήματος.

Ο Κώστας Γ. Παπαγεωργίου είναι ποιητής και κριτικός λογοτεχνίας